

Vlaams
Parlement

ingediend op **43** (2019-2020) – Nr. 2
25 juni 2020 (2019-2020)

Verslag

namens de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin
en Armoedebestrijding
uitgebracht door Katrien Schryvers

over het jaarverslag

van de Commissie van Toezicht voor jeugdinstellingen

2019

Samenstelling van de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding:

Voorzitter: Stefaan Sintobin.

Vaste leden:

Koen Daniëls, Lorin Parys, Elke Sleurs, Tine van der Vloet, Katja Verheyen;

Immanuel De Reuse, Stefaan Sintobin, Suzy Wouters;

Maike De Rudder, Katrien Schryvers;

Freya Saeys, Maurits Vande Reyde;

Ann De Martelaer, Celia Groothedde;

Freya Van den Bossche.

Plaatsvervangers:

Allessia Claes, Piet De Bruyn, Freya Perdaens, Sarah Smeyers, Annabel Tavernier;

Yves Buysse, Ilse Malfroot, Frieda Verougstraete-Deschacht;

Vera Jans, Kurt Vanryckeghem;

Gweny De Vroe, Sihame El Kaouakibi;

Johan Danen, Jeremie Vaneckhout;

Conner Rousseau.

Toegevoegde leden:

Lise Vandecasteele.

Documenten in het dossier:

43 (2019-2020) – Nr. 1: Jaarverslag

INHOUD

I.	Inleidende uiteenzetting door Caroline Vrijens, kinderrechtencommissaris ...	4
1.	Recht om gehoord te worden.....	4
2.	Onafhankelijk toezicht	4
3.	Mandaat van de Commissie van Toezicht	5
4.	Voor welke jeugdinstanties heeft de commissie een mandaat.....	5
4.1.	De gemeenschapsinstanties.....	5
4.2.	Vlaams detentiecentrum De Wijngaard	9
4.3.	Proeftuinen die regulier aanbod werden	10
5.	Impact van de COVID-19-maatregelen	10
6.	Algemene conclusie.....	11
7.	Getuigenissen van twee maandcommissarissen	12
II.	Bespreking.....	13
1.	Vragen en opmerkingen van de leden	13
1.1.	Tussenkoms van Suzy Wouters	13
1.2.	Tussenkoms van Katrien Schryvers	14
1.3.	Tussenkoms van Freya Van den Bossche	15
1.4.	Tussenkoms van Lorin Parys	16
1.5.	Tussenkoms van Koen Daniëls	16
2.	Antwoorden van de deskundigen.....	17
2.1.	Inge Schoevaerts, secretaris Commissie van Toezicht	17
2.2.	Caroline Vrijens, kinderrechtencommissaris	18
2.3.	Pieter De Loof, maandcommissaris.....	21
	Gebruikte afkortingen	22
	Bijlage: zie de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be	

In de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding werd op woensdag 10 juni 2020 het jaarverslag 2019 van de Commissie van Toezicht voor jeugdinstellingen besproken. Het verslag werd toegelicht door kinderrechtencommissaris Caroline Vrijens, die hierbij gebruikmaakte van een powerpointpresentatie die terug te vinden is op de [dossierpagina](#) van dit verslag op www.vlaamsparlement.be. Getuigenissen vanuit het veld werden gebracht door maandcommissarissen Pieter De Loof en Ibe Coeck. De secretaris van de Commissie van Toezicht, Inge Schoevaerts, nam diverse antwoorden op vragen van de commissieleden voor haar rekening.

I. Inleidende uiteenzetting door Caroline Vrijens, kinderrechtencommissaris

Caroline Vrijens is verheugd om, samen met twee maandcommissarissen, aan deze parlementaire commissie verslag te kunnen uitbrengen over de werkzaamheden van de Commissie van Toezicht voor jeugdinstellingen. De voorstelling van dit verslag, die oorspronkelijk voorzien was voor 25 maart, heeft door de coronapandemie flink wat vertraging opgelopen.

1. Recht om gehoord te worden

De bestaansreden voor de Commissie van Toezicht dient gezocht te worden in het principiële uitgangspunt dat ook jongeren die zich deels buiten de samenleving bevinden, omdat ze in een gesloten of een besloten voorziening verblijven, het recht hebben om gehoord te worden door de bredere samenleving. Ze bevinden zich sowieso in een kwetsbare positie. Ze zijn afhankelijk van volwassenen die hen begeleiden en ze zijn ook deels onzichtbaar voor de samenleving. De bezoekenmomenten en contacten met de buitenwereld zijn beperkt. Ze zitten in een uiterst strenge structuur qua dagregime en leefregels en moeten rekening houden met een uitgesproken gezagskader.

De vrijwillige maandcommissarissen stellen daarnaast ook vast dat er binnen de verschillende settings waarvoor de Commissie van Toezicht bevoegd is, een grote variatie is qua rechtswaarborgen. Het gaat dan over dagregime, regels, afzonderingsmaatregelen enzovoort. Vandaar ook het grote belang van een onafhankelijke instantie die kan toezien op de manier waarop dit in de verschillende settings gestalte krijgt.

2. Onafhankelijk toezicht

Het voorliggende verslag is ondertussen al het tweede jaarverslag van de Commissie van toezicht. Sinds haar oprichting in 2017 heeft de commissie al een hele weg afgelegd. In die periode is men al tot nieuwe inzichten gekomen en heeft men flink wat geleerd. De initiële vraag die finaal geleid heeft tot de oprichting van de Commissie van Toezicht dateert trouwens al van 2010. Dat was meer bepaald naar aanleiding van het dossier van het Kinderrechtencommissariaat over rechtswaarborgen voor minderjarigen in detentie. Het belang van onafhankelijk toezicht wordt overigens niet enkel in Vlaanderen maar ook op internationaal vlak benadrukt. Landen en regio's moeten het kader creëren om dit mogelijk te maken. Niet enkel de commissie en de vrijwilligers-maandcommissarissen hebben al een hele evolutie doorgemaakt. Ook de voorzieningen zelf zijn aan de slag gegaan met hetgeen jongeren de afgelopen twee jaren verteld hebben.

De Commissie van Toezicht bestaat uit dertien vrijwillige maandcommissarissen die elk van een zeer groot engagement getuigen. Dat engagement is tastbaar op de maandelijkse bijeenkomsten met de vrijwilligers. Ze bezoeken elke maand hun instelling en hun jongeren. Na een jaar of twee beginnen ze de jongeren en de

settings in kwestie ook behoorlijk goed te kennen. Wat zij doen, is in essentie het gewone binnen brengen in zoiets ongewoons als een gesloten/besloten voorziening. Het zijn geen professionals, maar gewone burgers met een sterke affiniteit voor jongeren en voor de context waarin die jongeren zich bevinden. Ze luisteren naar de jongeren en praten met de begeleiders. Dit alles los van enig hulpverleningstraject. Dat wordt heel erg geapprecieerd door de jongeren. De jongeren kunnen vrij praten aangezien dat geen impact zal hebben op hun traject. Het geeft hen een zekere bijkomende mate van vrijheid van spreken. De maandcommissarissen nemen overigens ook deel aan de activiteiten die plaatsvinden in de instellingen: les volgen, samen eten maar ook gewoon aanwezig zijn. Zo zijn ze maximaal aanspreekbaar.

3. Mandaat van de Commissie van Toezicht

Het decretaal vastgelegde mandaat van de Commissie van Toezicht behelst het toezien op de naleving van het Kinderrechtenverdrag, van het decreet Rechtspositie (decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp) en meer algemeen toezien op de manier waarop er omgegaan wordt met jongeren in instellingen. Er wordt kennis genomen van bepaalde problemen en knelpunten. En als jongeren daarvoor een mandaat geven, kan de maandcommissaris desgevallend ook bemiddelen met de directie, teamverantwoordelijke en begeleiders om zo mogelijkerwijze iets te veranderen aan een knelpunt of een bepaalde toestand. Daarnaast kunnen ze desgevallend ook vaststellen dat jongeren met dermate omstandige klachten te maken hebben, dat het aangegeven is om ze toe te geleiden naar de klachtenlijn van het Kinderrechtencommissariaat. Op die manier kan een probleem diepgaander behandeld worden. De commissie formuleert aanbevelingen aan het adres van de voorzieningen, de instellingen en het agentschap Opgroeien, en jaarlijks – onder andere via het jaarverslag – ook aan het Vlaams Parlement en andere actoren buiten de overheid.

4. Voor welke jeugdinstellingen heeft de commissie een mandaat

Het werkterrein van de Commissie van Toezicht omvat drie types van instanties: gemeenschapsinstellingen, proeftuinen en het Vlaamse detentiecentrum De Wijngaard.

De gemeenschapsinstellingen vormen hierbinnen de grootste groep. Het betreft overheidsinstanties waar zich zo'n 314-tal jongeren bevinden, en waar er een veertigtal time-outplaatsen zijn. Het gaat hier om jongeren tussen de 12 en de 18 jaar oud. Er zijn een achttal vestigingsplaatsen.

Daarnaast zijn er ook de zogenaamde 'proeftuinen' die bij naam zijn opgenoemd in het mandateringsdecreet. Het gaat daarbij over private voorzieningen die erkend en gesubsidieerd worden door het agentschap Opgroeien om een vorm van beveiligend verblijf aan te bieden. Ondertussen hebben ze overigens niet het statuut van proeftuin meer, aangezien een en ander in uitvoering van het decreet Jeugddelinquentierecht (decreet van 15 februari 2019 over het jeugddelinquentierecht) structureel werd verankerd onder de module beveiligende opvang. Het betreft 35 plaatsen in De Switch, JEZ 11, De Leemwinning en De Overstap.

En ten slotte is er nog het Vlaamse detentiecentrum De Wijngaard in Tongeren. Dit detentiecentrum lijkt qua regime en qua leefregels nog het meest op een gevangenis. Hier kunnen een twintigtal minderjarigen geplaatst worden.

4.1. De gemeenschapsinstellingen

De meeste maandcommissarissen zijn toegewezen aan deze of gene gemeenschapsinstelling. Het valt hen met name op dat er daar ondertussen al een evolutie is waar te nemen. Ongetwijfeld waren de instellingen in kwestie daar zelf ook al

mee bezig, maar ze zijn heel zeker aan de slag gegaan met de punten die werden aangebracht in het eerste jaarverslag van de Commissie van Toezicht. Zo is er heel wat aandacht voor een positief leefklimaat met de focus op de persoonlijke groei en ontwikkeling van jongeren. Tegelijk daarmee is er ook aandacht voor een basishouding van begeleiders die net daarop gericht is. In heel wat voorzieningen is de onthaalfase – waarop de jongeren heel wat kritiek hadden, mee door de isolatie waarmee ze gepaard ging – ondertussen afgeschaft of zeer zwaar aangepast. En ook de belmomenten werden wat verbreed.

Conform de structuur van het voorliggende jaarverslag overloopt de kinderrechtencommissaris daarna, voor wat de gemeenschapsinstellingen betreft, een aantal grote lijnen en thema's waarover de jongeren het gehad hebben met de maandcommissarissen. Op basis van die door de maandcommissarissen gedetecteerde knelpunten werd een aantal oplossingsgerichte adviezen uitgewerkt.

4.1.1. Grote verschillen tussen de geplaatste jongeren

Caroline Vrijens begint met het punt van de grote verschillen tussen de geplaatste jongeren. Er zijn verschillen qua leeftijd, qua intellectuele, psychische en sociaal-emotionele ontwikkeling. Sommige jongeren hebben psychische trauma's, andere hebben een beperking enzovoort. Ook zijn jongeren heel vaak uit zeer verschillende contexten afkomstig: niet-begeleide buitenlandse minderjarigen, zwangere meisjes, jongeren die psychisch lijden en trauma's hebben opgelopen. De zorgnoden van de jongeren lopen dienovereenkomstig dan ook sterk uiteen. Dat heeft op zijn beurt een grote impact op de organisatie van de voorzieningen.

De instellingen en voorzieningen moeten dan ook zwaar blijven inzetten op de begeleiding en op de ontwikkeling en de vorming van het personeelskader. Ook een multidisciplinaire benadering van de betrokken jongeren en samenwerking met andere actoren zijn noodzakelijk. Men is al samenwerkingsverbanden aan het ontwikkelen, maar de commissie heeft vastgesteld dat men daarin zeker nog verdere stappen moet zetten. Het gaat dan over samenwerking met de geestelijke gezondheidszorg, met de kinder- en jeugdpsychiatrie, maar ook met het VAPH en met het agentschap Opgroeien. Binnen het agentschap zelf moet ook nog verder gezocht worden naar aanknopingspunten met andere domeinen om in voldoende mate tegemoet te kunnen komen aan de behoeftes van de jongeren.

4.1.2. Sociaal en pedagogisch kader

De grote verscheidenheid stelt de instellingen voor de grote uitdaging om een gepast sociaal en pedagogisch kader uit te werken waarbinnen tegemoetgekomen kan worden aan de behoeftes van de jongeren. Bij de gesprekken van de maandcommissarissen met de jongeren gaat het heel vaak over de relatie met de opvoeders. De maandcommissarissen stellen verder ook vast dat er echt wel openheid is bij de instellingen om knelpunten te bespreken die door hen worden aangebracht. Het is soms veiliger voor jongeren dat een maandcommissaris een probleem in de begeleiding opneemt.

De Commissie van Toezicht adviseert in dezen dat het belangrijk blijft om te blijven focussen op een positieve basishouding bij de begeleiding. Daar waar jongeren absoluut aanvaarden dat er verschillen zijn tussen opvoeders, mag dit er niet toe leiden dat er afbreuk zou worden gedaan aan de openheid, veiligheid en de ruimte om feedback te kunnen geven. De jongeren moeten de gelegenheid blijven hebben om hun mening te zeggen. Er zijn diverse getuigenissen hieromtrent opgenomen in het verslag.

4.1.3. *Leefregels en sancties*

Bij het samenleven horen vanzelfsprekend ook leefregels, waar ook soms sancties aan vasthangen. Het dagelijks leven in de voorzieningen, en zeker in de gemeenschapsinstellingen, is bijzonder gestructureerd. Op zich hebben jongeren daar geen problemen mee, maar het mag niet te veel van het goede worden. Een doolhof aan regels en afspraken leidt tot weerstand, verwarring en frustratie. Temeer als ze de zinvolheid en de reden voor die regels of afspraken niet begrijpen. Jongeren vertellen ook hoe er soms een goede sfeer kan ontstaan in de leefgroep als opvoeders de striktheid wat durven loslaten. Het voortdurend vitten op bepaalde jongeren in een leefgroep daarentegen, lokt extra weerstand uit en maakt dat er zich crisissen voordoen. Vaak weten jongeren ook niet of iets een louter praktische afspraak, een regel of een verwachte attitude is. Dat is voor hen erg verwarrend. Dat onderscheid moet dus duidelijk blijven.

In haar adviezen vraagt de Commissie van Toezicht aan de gemeenschapsinstellingen zich te beperken tot een set van basisregels die absoluut nodig zijn voor het goede verloop van het samenleven. Daarnaast moeten jongeren ook effectief inspraak krijgen in de opmaak van die regels. Op die manier komt men tot een beter inzicht over de al dan niet zinvolheid van deze of gene regel. Dat moet in de groep een breder draagvlak opleveren voor de regels die men uiteindelijk behoudt.

Ook het systeem van beloning of sanctie moet duidelijk zijn voor de jongeren. Ze moeten weten waarom ze een sanctie krijgen en hoe lang die kan duren. Meer algemeen zijn er momenteel nog te veel regels die tot sancties leiden. Daarenboven blijkt de afzonderingscel soms nog gebruikt te worden als sanctie, daar waar de ervaring geleerd heeft dat deze in wezen enkel als vorm van beveiliging zou mogen gebruikt worden. In het volgende werkjaar van de Commissie van Toezicht zal de problematiek van de afzondering (hoe vaak komt het voor, om welke redenen, wordt het geregistreerd enzovoort) nader onder de loep worden genomen. Jongeren klagen er ook over dat sancties soms louter gebruikt worden om de orde te handhaven en bij hen dan ook niet leiden tot nieuwe inzichten en er dus geen leermoment is. Ook hierover zijn getuigenissen opgenomen in het verslag.

4.1.4. *Dagregime en vrijetijdsbeleving*

Het leven in de gemeenschapsinstellingen is zoals reeds gezegd erg gestructureerd. De jongeren moeten een bepaald dagregime volgen, waarbinnen er natuurlijk ook ruimte is voor vrijetijdsbeleving. Jongeren stellen zich in dit verband vragen over de zinvolheid van het alleen op de kamer eten. Dit blijkt nog erg veel voor te komen en confronteert jongeren al te zeer met eenzaamheid. Ook de drie verplichte poetsmomenten per dag vinden veel jongeren weinig zinvol. Ze zien dit eerder als bezigheidstherapie. En ook de vele kamermomenten stuiten op kritiek bij de jongeren. Vaak duren ze te lang en vervelen de jongeren zich. Een zinvollere invulling lijkt wenselijk.

Voor de jongeren zijn activiteiten die de dagelijkse routine doorbreken heel waardevol. Hierdoor krijgen ze op bepaalde momenten het gevoel dat ze 'gewone jongeren' zijn, ook al leven ze in een heel ongewone situatie. Het kan dan gaan over samen koken, samen met de begeleiders gaan winkelen, samen uitstappen doen of gaan fietsen, een themadag of themaweek organiseren, of een workshop door externen.

De Commissie van Toezicht vraagt dan ook om te blijven investeren in een zo divers mogelijk vrijetijdsaanbod. Dit best met betrokkenheid van de jongeren, kwestie van toch enigszins te kunnen inspelen op hun specifieke wensen. Heel wat opvoeders gaan daar, vaak volgens eigen interesses en talenten, mee aan de slag.

Dat levert vaak mooie initiatieven op. Aan de directies wordt dan ook gevraagd om hen hiervoor de nodige vrijheid en erkenning te geven.

Specifiek wat het dagregime betreft, wordt gevraagd om te onderzoeken of de vele kamermomenten wel degelijk nodig zijn. Nu is dit een standaardpraktijk telkens de begeleiding even benomen is met andere taken. Er dient samen met de jongeren bekeken te worden of het aantal kamermomenten en de duur ervan niet verminderd kunnen worden en of er tijdens die momenten niet voor een meer zinvolle invulling kan gezorgd worden.

Alleen eten moet de uitzondering worden. Jongeren geven aan dat dit te confronterend is en het leidt zeker niet tot de gewenste rust. Ook hierover staan er getuigenissen in het jaarverslag.

4.1.5. Ruimte voor participatie

Inspraak blijkt bijzonder belangrijk te zijn voor de jongeren. Dat is ook de hoofdreden voor het bestaan van de Commissie van Toezicht: oppikken wat de jongeren nodig hebben en wat hun visie is. De gemeenschapsinstellingen gaan daar ook zelf mee aan de slag. Er zijn bewonersraden, jongerenraden en groepsgesprekken. Maar die overlegmomenten blijken soms nog te statisch te zijn. Het is dan ook nog maar de vraag of de jongeren in de instellingen voldoende uitgedaagd worden om bepaalde zaken op de agenda te zetten. Krijgen ze feedback, is er terugkoppeling? Mogen ze überhaupt hun visie geven als ze met bepaalde zaken niet akkoord zijn? Jongeren zullen immers niet participeren aan die overlegorganen als ze niet geloven dat er draagvlak is en er echt iets met hun inbreng zal gebeuren.

Naast het meer collectief organiseren van inspraak moet er ook betrokkenheid zijn in het uittekenen van het eigen traject. De jongere moet een volwaardige gesprekspartner zijn voor het verdere traject en moet ten volle betrokken zijn bij het cliëntgesprek.

In het licht hiervan vraagt de Commissie van Toezicht dan ook dat er extra zou ingezet worden op ondersteuning en begeleiding van de gemeenschapsinstellingen om effectieve inspraak en participatie te kunnen realiseren. Dat blijkt nu niet altijd even evident te zijn. Tegelijk moet er binnen de instellingen ook draagvlak gecreëerd worden bij directie en begeleiders, en een soort openheid om zaken te herbekeken en dingen in vraag te stellen. Dit alles in overleg met de jongeren. Ook hierover zijn getuigenissen opgenomen in het verslag.

4.1.6. Onderwijs

Een volgende fundamentele kwestie is die van het onderwijs binnen de instellingen. Elke gemeenschapsinstelling organiseert onderwijs en probeert, waar mogelijk, de brug te slaan met de thuisschool (als die er nog is) of – voor jongeren die al langer in een instelling verblijven – met een school buiten de instelling. Het valt daarbij op dat jongeren die geen contact meer hebben met hun thuisschool, bijvoorbeeld omdat ze definitief uitgesloten zijn, vaak het gevoel hebben dat hun schoolloopbaan volledig on hold staat. Wat in de realiteit ook nogal eens blijkt te kloppen.

Leerkrachten proberen overigens wel degelijk om binnen de gemeenschapsinstellingen een aanbod op maat aan te bieden. Maar het feit dat het hier gaat om een uiterst diverse groep van jongeren, maakt zulks niet bepaald gemakkelijk. Desalniettemin worden er behoorlijke inspanningen geleverd, ook voor jongeren die nood hebben aan buitengewoon onderwijs. De jongeren waarderen die inspanningen, maar klagen toch over de beperktheid van het aanbod en het materiaal. Hierdoor voelt een en ander soms aan als bezigheidstherapie, terwijl ze net graag zinvol bezig willen zijn. Daarenboven beseffen ze maar al te goed dat er vaak geen

valorisatie is van hetgeen ze doen binnen de onderwijstrajecten van de gemeenschapsinstellingen. Hun inspanningen leiden – zeker als er geen thuisschool meer is – niet tot diploma's of getuigschriften. Dat is voor hen uitermate demotiverend.

De Commissie van Toezicht vraagt daarom te blijven inzetten op het tot stand brengen van een zo breed en divers mogelijk onderwijsaanbod binnen de gemeenschapsinstellingen. Daarmee moeten ook die jongeren kunnen worden aangesproken op hun talenten en competenties. Voor elke jongere moet er verder ook maximaal contact gezocht worden met de thuisschool als die er nog is, dan wel moet er een school gezocht worden buiten de gemeenschapsinstelling. Het onderwijsaanbod dat plaatsvindt binnen de gemeenschapsinstellingen moet op termijn ook leiden tot dezelfde diploma's en kansen voor de jongeren. Jongeren moeten langs deze weg gevaloriseerd kunnen worden voor de onderwijsinspanningen die ze leveren. Ook over het belang van onderwijs zijn diverse quotes opgenomen in het jaarverslag.

4.1.7. *Veiligheid en politie*

Veiligheid en politie komen nogal eens naar boven in de gesprekken van de maandcommissarissen met de jongeren. Bij veiligheid kan het gaan om fysieke veiligheid ingeval er geweld is of een crisis. In dergelijke gevallen kan het zijn dat de politie moet tussenkomen in een gemeenschapsinstelling. Het kan echter ook gaan over psychische veiligheid binnen de leefgroep. Veiligheid speelt met andere woorden in de relaties tussen de jongeren onderling, in de relatie met de opvoeders, en in de relatie met externen zoals de politie. De politie komt ook tussen bij het vervoer van de jongeren: wanneer ze naar de instelling gebracht worden of wanneer ze naar de rechtbank gebracht worden. Maar ook als er een drugscontrole plaatsvindt binnen de gemeenschapsinstelling. Het boeien van jongeren bij hun vervoer laat bijzonder zware indrukken na bij de betrokken minderjarigen. Jongeren vinden dat zeer vernederend en stigmatiserend. De commissie pleit er dan ook voor om jongeren zeker niet standaard te boeien bij het vervoer.

Er moet nog sterker worden ingezet op overleg tussen de gemeenschapsinstelling en de betrokken politiezone. Onder andere bij een drugscontrole is het belangrijk dat de gemeenschapsinstelling daar weet van heeft en daarop voorbereid is. Er moet overleg geweest zijn over de manier waarop men dat gaat aanpakken en over de manier waarop de integriteit van de jongeren gevrijwaard en hun rechten gerespecteerd zullen worden. Tevens vraagt de commissie dat niet elke jongere per definitie geboeid zou worden, maar dat er via een risico-inschatting zou bekeken worden of dit wel nodig is.

4.1.8. *Re-integratie*

De Commissie van Toezicht is ook in dit jaarverslag weer tot de conclusie gekomen dat jongeren te lang moeten wachten om te kunnen vertrekken uit de gemeenschapsinstellingen. Dit is te wijten aan het bestaan van wachtlijsten in de zorg. Dit gebrek aan perspectief leidt bij de jongeren tot verzet of tot het zich mentaal afsluiten. Het gebruik van de gemeenschapsinstellingen als een soort 'wachtruimte' houdt volgens de commissie een ernstige schending van de rechten van de minderjarigen in. Ten gronde moet re-integratie al beginnen vanaf de eerste dag dat een jongere binnenkomt in de gemeenschapsinstelling. Het gaat daarbij over een traject waarbij jongeren geleidelijk meer vrijheden en meer mogelijkheden krijgen om buiten te komen. De getuigenissen van jongeren hierover zijn legio.

4.2. *Vlaams detentiecentrum De Wijngaard*

Naast de gemeenschapsinstellingen is er ook nog het Vlaams detentiecentrum De Wijngaard in Tongeren. Dit ging normaal gezien sluiten voor eind 2019, maar

ondertussen is die datum al een paar keer opgeschoven. De coronacrisis zal dit allicht verder vertragen, maar het is en blijft volgens de commissie onverantwoord dat er daar nog jongeren verblijven. De infrastructuur is verouderd en sterk gebrekkig. De jongeren kunnen daar niet op een menswaardige manier verblijven. En ook een gepaste begeleiding blijkt onmogelijk door de slechte infrastructuur.

De Commissie van Toezicht dringt er dan ook opnieuw op aan om dit detentiecentrum zo snel mogelijk te sluiten. Daarenboven wordt er gevraagd om het huidige strikte regime ook niet zonder meer te kopiëren naar de nieuwe locatie. De verhuis moet een opportuniteit zijn om na te denken over het dagregime en de leefregels en om de jongeren te betrekken bij de uitwerking van een nieuw kader.

4.3. Proeftuinen die regulier aanbod werden

Het derde type van setting dat de maandcommissarissen bezoeken zijn de proeftuinen. Deze zijn ondertussen opgenomen in het reguliere aanbod. Het opzet hiervan is het gecontroleerd begeleiden van jongeren van een gesloten naar een open regime. Ze moeten dus de jongeren – die vaak uit een gemeenschapsinstelling komen – de overstap helpen maken. Ze moeten leren omgaan met de herwonnen vrijheid.

Jongeren kunnen daar van drie maanden tot een jaar verblijven. De voorzieningen zijn ook zeer huiselijk ingericht en de jongeren krijgen de gelegenheid om hun kamer persoonlijk in te richten. Jongeren evalueren de relatie met de opvoeders doorgaans heel positief, met name omdat ze dicht bij de jongeren staan. De jongeren krijgen veel autonomie en inspraak en kunnen een sturende rol spelen in hun traject.

Het aantal regels blijft bewust heel beperkt en de jongeren klagen er ook merkkelijk minder over het sanctiebeleid. Door de contextbegeleiding die wordt aangeboden (met het thuismilieu en met externe figuren of organisaties) wordt van bij de start gewerkt aan de re-integratie. Diverse quotes en getuigenissen hierover zijn terug te vinden in het verslag.

Het recht op contact (internet, smartphone), op informatie en op een menswaardige behandeling (wanneer worden jongeren afgezonderd en voor hoelang) wordt momenteel heel verschillend ingevuld door de verschillende voormalige proeftuinen. Daarom vraagt de Commissie van Toezicht om de rechtspositie van jongeren in deze voorzieningen maximaal te expliciteren. Tevens wordt er gevraagd dat de voorzieningen hun ervaringen en expertise zouden delen. Deze vraag werd in het vorige jaarverslag al gesteld, maar op het terrein kan nu nog niet worden vastgesteld of men daarmee aan de slag is gegaan en in hoeverre men dat heeft weten te realiseren. Allicht kan daar nog meer rond gebeuren. Dat kan maar ten goede komen aan de basisrechten van de jongeren, die sowieso recht hebben op gelijke behandeling. De situatie zou niet al te veel mogen verschillen van proeftuin tot proeftuin.

Het private aanbod wordt momenteel uitgebreid. Aan twintig voorzieningen werd een erkenning gegeven om van nu tot september 2022 een beveiligende opvang uit te werken. De kinderrechtencommissaris wijst er in dit verband op dat er zich op korte termijn een decreetswijziging zal opdringen om het mandaat van de Commissie van Toezicht uit te breiden naar die nieuwe private voorzieningen.

5. Impact van de COVID-19-maatregelen

Een laatste punt waarop Caroline Vrijens wil ingaan, is de impact die de coronacrisis heeft (gehad) op de kinderen en jongeren in de beveiligde settings. Terzijde wijst ze er in dat verband op dat de maatregelen die in het kader van het tegengaan

van de pandemie werden genomen sowieso een, soms ingrijpende, impact gehad hebben op de levens van alle kinderen en jongeren. Daarbij is er onmiskenbaar spanning komen te staan op het respect voor de kinderrechten.

Bij de volgende maandbezoeken zal aan de jongeren dan ook expliciet gevraagd worden hoe ze de coronaperiode ervaren hebben. Wat vonden ze moeilijk, waar lagen de grote knelpunten? De commissie beschikt in dat verband nu al over impressies uit een tweetal plaatsen. De jongeren namen daarbij de woorden saai, dom, overdreven en irritant in de mond. Dit komt overeen met wat jongeren in de coronabevraging van een maand geleden aangaven.

Daarbij dient echter rekening gehouden te worden met het feit dat de jongeren in de gemeenschapsinstellingen de coronacrisis in een zeer specifieke context moesten doormaken. Tijdens de twee maanden durende piek van de coronacrisis moesten ze effectief in isolatie gaan als ze aankwamen in een gemeenschapsinstelling. Die afzondering duurde een week. Tijdens die week probeerde men de jongeren wel wat bezig te houden, maar toch vonden ze de dagen lang duren. Het gevoel leefde dat men op cel zat. Jongeren stresten ook over school en resultaten. De bezorgdheid om toch maar geen C-attest te krijgen (in het geval ze nog een thuis-school hadden) was groot. De angst voor corona zelf viel nogal mee, maar dat ze geen bezoek konden krijgen of niet op bezoek konden gaan bij hun ouders of hun familie woog dan weer erg zwaar. Dat werd deels ondervangen doordat ze wat vaker konden bellen of skypen.

De coronacrisis betekende een uitdaging voor de kinderrechten en stelde de instellingen voor heel wat uitdagingen. Er moesten veiligheidsmaatregelen genomen worden, zieke jongeren moesten gescheiden worden van de andere, er was soms sprake van personeelsuitval, de personeelsinzet aan sich moest herzien worden en de wrevel over het inperken van de bezoekmogelijkheden moest opgevangen en gekanaliseerd worden.

De Commissie van Toezicht, van haar kant, heeft van in het begin van de crisis aan de instellingen laten weten dat de jongeren hun maandcommissaris te allen tijde konden bellen of mailen. De instellingen zullen dit allicht ook gemeld hebben aan de jongeren zelf. Het plan bestond om in mei een digitale sessie te organiseren om de jongeren de kans te geven een terugkoppeling te doen naar hun maandcommissaris. Uiteindelijk is dat plan opgeborgen omdat het fysieke bezoek door de maandcommissarissen vroeger dan verwacht weer toegelaten werd. De Commissie van Toezicht heeft hieruit alleszins al de les getrokken om voorbereid te zijn ingeval er zich nog eens zo'n crisis met lockdown zou voordoen. Om niet opnieuw buiten de muren te staan, moet er nu al worden nagegaan wat er binnen de instellingen verankerd kan worden om toch minstens een digitaal contact te behouden.

6. Algemene conclusie

Afsluitend herformuleert de kinderrechtencommissaris nogmaals kort de algemene conclusies die men kan trekken uit het voorliggende jaarverslag van de Commissie van Toezicht.

Hoofdbekommernis van de commissie is zoveel als mogelijk het gewone binnenbrengen in het ongewone dat een gemeenschapsinstelling of beveiligde voorziening toch is. Jongeren willen meestal zinvol bezig zijn, samen kunnen eten, samen af en toe leuke dingen doen en willen regels waarvan ze het nut niet inzien zoveel mogelijk vermijden.

Tweede belangrijk punt is dat de kindreflex nodig is bij iedereen die in een voorziening binnentreedt. Het gaat dan niet alleen over de opvoeders, maar ook over

de nachtbewaking en de politie. Wat dit betreft kunnen er zeker nog stappen vooruit gezet worden.

Ook samenwerking met actoren buiten de instelling is absoluut noodzakelijk in functie van de behoeftes van de jongeren. Het gaat dan over school, over vrijetijdsactiviteiten, over vrijwilligers en over de uiterst noodzakelijke psychologische begeleiding.

De stem van jongeren moet verder ook maximaal kansen krijgen in de regels die in de instelling worden gehanteerd voor het samenleven, maar ook in het eigen traject van de jongeren.

En ten slotte vraagt de Commissie van Toezicht dat er een duidelijke wettelijk vastgelegde rechtspositie zou komen voor alle minderjarigen die van hun vrijheid beroofd zijn.

Tot zover in een notendop de belangrijkste elementen en conclusies die uit het jaarverslag kunnen worden gehaald. Caroline Vrijens geeft daarna het woord aan twee vrijwilligers-maandcommissarissen voor een getuigenis vanuit het veld zelf. Het gaat over Ibe Coeck die maandcommissaris is in proeftuin De Switch en Pieter De Loof die maandcommissaris is in gemeenschapsinstelling De Kempen, campus De Markt.

7. Getuigenissen van twee maandcommissarissen

Pieter De Loof is maandcommissaris voor gemeenschapsinstelling De Kempen, campus De Markt. Hij observeert, kijkt, praat met jongeren, praat met opvoeders en met de directie. Hij kan dat doen met een onbevangen blik, aangezien hij aan niemand verantwoording verschuldigd is en zich geen zorgen moet maken over eventuele gevolgen. Dat ligt wel even anders voor de mensen die daar werken. Aan de hand van een voorbeeld wil hij illustreren wat hij precies doet en wat de moeilijkheden zijn voor een instelling als De Markt om een transitie te realiseren van een pure beheersinstelling (gericht op het voorkomen van conflicten via het opleggen van regels) naar een model waarbij er aandacht is voor een positief leefklimaat.

Bij een bezoek aan de voorziening werd hij aangesproken door een jongere die het vreemd vond dat men daar geen muts mocht dragen. Navraag bij een opvoeder leerde dat er inderdaad zo'n regel was. De betrokkene kende echter de reden voor het bestaan van die regel niet. Enig denkwerk leidde tot de conclusie dat men hiermee vooral het dragen van bivakmutsen, en dus minder herkenbaarheid, en dus meer risico om uit de pas te lopen, had willen voorkomen. Deze denkwijze past perfect binnen een beheersmodel. Wil men daarentegen naar een positief leefklimaat toewerken, dan is dit geen zinvolle regel. Als een jongere zich meer geborgen voelt wanneer hij een muts draagt, moet dat ook kunnen. Hoewel er zich hierrond geen enkel incident heeft voorgedaan, blijkt het toch niet eenvoudig om deze absurde regel veranderd te krijgen in de context van een instelling die oorspronkelijk is opgebouwd vanuit een beheersmodel. Iemand moet dan immers de kar willen trekken en het in de groep gooien, waarna iedereen binnen de hiërarchie met een wijziging akkoord moet gaan. En dat is dan nog maar voor de kleinere kwesties. Gaat het over grotere pijnpunten, dan wordt het pas echt ingewikkeld. De spreker haalt in dat verband het probleem aan van jongeren die, ingeval van een time-out, pas na meerdere dagen een eerste gesprek krijgen met een individuele begeleider, terwijl de time-out maar veertien dagen duurt. Het is daarbij het dagregime van de opvoeders dat maakt dat een en ander niet haalbaar is.

Pieter De Loof ziet zich dan ook genoodzaakt om dit soort van zaken met de nodige vasthoudendheid te blijven aankaarten. Binnen grote instellingen vragen

veranderingen altijd flink wat tijd, hoewel het bij diverse betrokkenen zeker niet aan goede wil ontbreekt.

Ibe Coeck, maandcommissaris bij de voormalige proeftuin De Switch, wil er voor- eerst op wijzen dat van in het begin is vastgesteld dat deze proeftuinen (die private voorzieningen zijn) heel anders benaderd moeten worden dan men gewoon is bij de gemeenschapsinstellingen. Dankzij het statuut van proeftuin is er daar immers veel meer experimenteerruimte. Er is op die manier een heel andere werking voor het sociaal en pedagogisch kader tot stand gebracht. De gemeenschapsinstellingen van hun kant, hangen nog veel meer vast aan het vroegere gezagskader.

Een ander groot verschil is de kleinschaligheid en de daarbij horende huiselijkheid. Men kan er gewoon langs de achterdeur binnengaan in de keuken en doorlopen naar de huiskamer waar er een televisiehoek is en de jongeren samen aan een grote tafel kunnen eten. Het huis valt in het straatbeeld ook helemaal niet op. Het onderscheidt zich in niks van de andere huizen. Men ziet nergens aan dat het een jeugdvoorziening is.

Die elementen maken ook dat er meer mogelijkheden zijn om participatief te werken met de jongeren. Ook het feit dat die voorzieningen zijn ingebed in de jeugdhulpvoorzieningen zorgt ervoor dat het decreet Rechtspositie er al meer doorleefd is. Men is er – in overleg met de jongeren – al veel meer mee aan de slag gegaan. Wat overigens niet belet dat er nog heel wat ruimte blijft voor verdere groei. Er wordt dus wel degelijk hard gewerkt aan de opbouw van een goed leefklimaat.

Keerzijde van die eigenheid en vrijheid is wel dat er ook nogal wat verschillen bestaan tussen de vier voormalige proeftuinen. Dé proeftuin bestaat niet. In de ene voorziening is het gebruik van wifi en smartphone behoorlijk vrij, terwijl men dit gegeven in een andere voorziening nog meer als beloning of sanctie hanteert.

Op basis van die vaststellingen en in het licht van de verdere uitbouw van het private aanbod qua beveiligende voorzieningen, zijn de vrijwilligers-maandcommissarissen er dan ook van overtuigd dat het mandaat van de commissarissen moet worden uitgebreid. Ook daar moet immers het nodige toezicht zijn. Meer instellingen betekent ook dat er allicht nog meer verschillend zal worden omgegaan met bepaalde rechten.

In het verlengde hiervan haalt de spreker aan dat reeds in het vorige jaarverslag de aanbeveling was opgenomen om tot meer uitwisseling tussen de private voorzieningen te komen aangaande participatie, begeleidershouding, omgang met het recht op informatie enzovoort. Ze heeft recent vernomen dat het de bedoeling is om in het najaar een overleg tussen de voorzieningen te organiseren en ook bij elkaar op bezoek te gaan. Dat is zonder meer een gunstige evolutie, die mee in de hand gewerkt is door het toezicht van de maandcommissarissen. Een en ander bewijst dat de vrijwilligers van de Commissie van Toezicht wel degelijk een verschil kunnen maken binnen dit grote bestel.

II. Bespreking

1. Vragen en opmerkingen van de leden

1.1. Tussenkomen van Suzy Wouters

Suzy Wouters dankt de sprekers voor de uitgebreide toelichting. Ze wil het in haar tussenkomen vooreerst hebben over het ontbreken van vaste begeleiding van jongeren met zware psychische problemen. Deze problemen kunnen overgaan in crimineel gedrag en moeten worden aangepakt. In sommige instellingen zijn er

gepaste leefgroepen voor jongeren met extra zorg, in andere niet. Jongeren die binnenkomen bij het onthaal krijgen voorrang voor psychische hulp, waardoor andere jongeren steeds verder wegzakken op de wachtlijst. Elke instelling werkt daarnaast met externe psychiatrische diensten. Het blijft de vraag of dat wel voldoende is. Wat als er een acuut probleem is en een jongere dringend psychische hulp nodig heeft? Psychische problemen moeten direct aangepakt worden om verdere escalatie te vermijden. Luidens het verslag geven sommige jongeren aan dat ze meer intensieve psychologische en psychiatrische hulp nodig hebben. Kunnen de opvoeders daar meer in opgeleid worden? Of is het nodig dat er steeds iemand aanwezig is om psychologische hulp te bieden wanneer nodig, bijvoorbeeld één psycholoog per instelling? Hoe kunnen de externe diensten meer beschikbaar zijn? Hoe kan de psychische hulp voor elke jongere gewaarborgd blijven ongeacht de instelling waar hij verblijft?

Naast de ongelijkheid tussen de voorzieningen zelf komt het ook voor dat jongeren te lang in een instelling verblijven omdat er geen plaats is in een andere voorziening. Dat belemmert de nodige uitstroom en re-integratie van de jongere. Hoe kan dat probleem aangepakt worden?

1.2. Tussenkomen van Katrien Schryvers

Katrien Schryvers dankt de sprekers voor hun inzet en voor het verrichte werk. Het is geen evidente opdracht. Dat blijkt ook uit het feit dat sommige maandcommissarissen hun opdracht teruggeven. Het is niet altijd combineerbaar met een job of een gezinssituatie.

Bij de decretale verankering van de Commissie van Toezicht was al duidelijk dat het een leerproces zou zijn. Er komen veel verschillende thema's aan bod in de gesprekken die de commissie heeft met jongeren, begeleiders, directies. Uit het huidige rapport blijkt duidelijk dat voorzieningen met een aantal zaken aan de slag zijn gegaan. Belangrijk is dat de commissie niet als bedreigend wordt ervaren. De rechtswaarborgen van de jongeren moeten wel veiliggesteld worden. Regels zijn handvaten voor de taakstelling van de voorziening. De stem van de jongere en het binnen laten kijken door de maatschappij zijn daarin essentieel.

Het valt op dat er veel verschillen zijn tussen de voorzieningen; tussen de proeftuinen, en tussen de gemeenschapsinstellingen en de proeftuinen nog meer. Begrijpelijkwijze hebben ze allen hun eigen beleid, maar anderzijds moeten de jongeren overal dezelfde rechten hebben en is er dus afstemming nodig. De spreker is verheugd over de voorbeelden die Ibe Coeck geeft van hoe de proeftuinen daarmee aan de slag gaan. Hebben de sprekers nog voorstellen voor meer afstemming? Men evolueert naar twintig voorzieningen met beveiligende opvang, dus nog veel meer dan nu, waardoor de verschillen nog groter dreigen te worden. In de proeftuinen moet opvallend minder gesanctioneerd worden. Het traject is van in het begin meer gericht op re-integratie. Kunnen binnen de werking van de commissie ook succesfactoren van de proeftuinen meegenomen worden voor andere voorzieningen? De leden van deze commissie kunnen dit weliswaar zelf ook aankaarten bij de minister, maar de Commissie van Toezicht kan daar ook voorstellen doen, meent de spreker.

Isolatie en afzondering blijven een moeilijk punt. Het verheugt Katrien Schryvers dat er evolutie is. Maar het beleid moet nog verder gaan. De minister heeft een multidisciplinaire richtlijn aangekondigd. De voorzieningen zouden daarbij betrokken worden. Is de commissie daar ook bij betrokken?

De vraag werd gesteld hoe jongeren uitgedaagd worden om mee te werken aan de overlegcommissie. Participatie van de jongeren kan mee effect hebben op een

positief leefklimaat. Hoe kan het beleid dat beter verankeren binnen de rechtspositie van de jongere?

De maandcommissarissen hebben een moeilijke opdracht. Ze engageren zich als vrijwilliger, maar er komt heel veel bij kijken. Ze moeten kunnen omgaan met aangrijpende verhalen. Dienen er zich nog voldoende vrijwilligers aan? Hoe kunnen ze nog meer bekendgemaakt worden zowel bij de jongeren als bij de opvoeders? Ziet de Commissie van Toezicht daar een rol voor zich weggelegd? De maandcommissaris neemt ook steeds meer een hulpverlenersrol op. Het is een moeilijke evenwichtsoefening.

Met de opstart van de beveiligende opvang en de omschakeling van de proeftuinen is het noodzakelijk het toepassingsgebied van het decreet uit te breiden. Het parlement probeert daar op korte termijn werk van te maken. Er komen meer voorzieningen, voor 132 bijkomende jongeren in beveiligende opvang. Ook voor hen moeten maandcommissarissen ter beschikking staan die kunnen meekijken en de rechten van jongeren bewaken.

1.3. Tussenkomen van Freya Van den Bossche

Volgens *Freya Van den Bossche* maken de aanbevelingen van het jaarverslag de jeugdzorg concreet. De spreekster maakt zich zorgen: een aantal van de aangehaalde zaken zijn immers een oud zeer. In de vorige zittingsperiode werden dezelfde vaststellingen gedaan, zij het op een andere wijze, onder meer via getuigenissen van jongeren. Een rechtspositieregeling is noodzakelijk om de rechten en vrijheden van jongeren te garanderen. Die moet op verschillende manieren toegepast worden. Enerzijds zijn er de vrijheidsberovende maatregelen die ondanks de duidelijke richtlijn toch nog erg vaak worden ingezet, ook als sanctie, hoewel dat volgens die richtlijn niet kan. De richtlijn wordt in de praktijk dus niet oordeelkundig toegepast. Er is hier ook een taak weggelegd voor de zorginspectie. Jongeren worden al te vaak met vrijheidsberovende maatregelen geconfronteerd. De spreekster vecht daar al jaren tegen; er verandert te weinig in de praktijk. Wat is er nodig om de toepassing van de richtlijn echt te waarborgen?

In dat verband verwijst Freya Van den Bossche ook naar het overbrengen van de jongeren door de politie naar de instellingen. Dat gebeurt geboeid en met redelijk wat machtsvertoon, ook in situaties waar dat absoluut niet nodig is. Het beangstigt jongeren enorm; niet zelden dienen ze daarna behandeld te worden voor post-traumatische stress door hetgeen ze hebben meegemaakt tijdens het vervoer.

Een tweede aspect van die vrijheidsberoving gaat over hoe met jongeren in de instellingen werd omgegaan tijdens de coronalockdown. Ze zijn heel lang verstoken gebleven van sociaal contact. Maar ook nu de maatregelen daarbuiten algemeen versoepeld worden, zijn ze in de Vlaamse zorginstellingen nog zeer stringent. Vangen de sprekers daar iets van op? Voelen zij ook de noodzaak aan van versoepeling van de maatregelen? Zijn er al voldoende draaiboeken beschikbaar om een eventuele nieuwe lockdown anders aan te pakken? Er bestaat nu tracking and tracing, er is beschermingsmateriaal. Jongeren moeten hun ouders of wie hen dierbaar is kunnen blijven zien, ook als maatregelen voor ieders gezondheid nodig zijn.

Veel zaken die worden aangehaald, gaan in wezen over cultuurverandering binnen het opvoedkundige kader. Daarbij zijn meer dialoog en samenwerking met de jongeren belangrijk. Opvoeden is samen met jongeren bespreken wat nodig is en waarom, en nagaan wat jongeren zelf daarover te zeggen hebben. Op basis daarvan kunnen regels aangepast worden. Inspraak wordt nu vaak wel formeel georganiseerd maar het gebeurt nog veel te weinig dat er echt samen nagedacht wordt. Vermits het meer gaat over cultuurverandering dan over regelgeving, vraagt Freya Van den Bossche zich af of coaching een oplossing kan zijn. Ze haalt het voorbeeld

aan van de crisisafdelingen Psychiatrie die vroeger sterk gebaseerd waren op vrijheidsberoving en sanctionering. Men heeft echter geleerd uit voorbeelden in Nederland waar men modellen voor high intensive care heeft ontwikkeld die vooral nabijheid en dialoog vooropstellen. Als dat op dat niveau mogelijk is, kan men daar dan ook aan denken voor de Vlaamse jeugdinstellingen? In plaats van regels op te stellen, zou het allicht zinvoller zijn om mensen te begeleiden en concrete handvaten aan te reiken over hoe het anders kan. Het lid meent dat veel opvoeders en ander personeel wel degelijk bereid zijn om anders te werken, maar er zijn nu eenmaal veel gewoonten. Dan is er soms wat begeleiding nodig. Of zien de sprekers andere manieren om een cultuurverandering mogelijk te maken?

Ten slotte dankt Freya Van den Bossche ook nadrukkelijk alle sprekers voor al het werk dat ze verricht hebben.

1.4. Tussenkost van Lorin Parys

Lorin Parys sluit zich aan bij de vorige dankbetuigingen. In 2020 wil de commissie focussen op afzondering en isolatie in de jeugdinstellingen. Hoe zal dat concreet in zijn werk gaan? Zal daarover een afzonderlijk onderzoek uitgevoerd worden? Wordt het een interimrapport?

Welk effect heeft corona op het werk van de maandcommissarissen gehad? Blevেন de jongeren op een of andere manier contact houden met hen?

De commissie geeft zelf aan nog wat meer extra bekendheid te kunnen gebruiken. Hoe wil ze dat effectief in de praktijk brengen?

Cultuurverandering is altijd een werk van lange adem. Het viel de spreker in dat verband toch op dat een heel aantal rapporteringen daarover van twee jaar geleden ook nu weer terugkomen. Een voorbeeld is het zeer verschillende sanctiebeleid in de verschillende gemeenschapsinstellingen, alsook de variaties per leefgroep. Waarom duurt het zo lang? Van buitenaf lijkt het redelijk simpel om de regels te uniformiseren, maar ongetwijfeld is daar een uitgebreid antwoord op. Welke rol kan de commissie daarin spelen?

1.5. Tussenkost van Koen Daniëls

Koen Daniëls wil in zijn tussenkomst focussen op het onderdeel onderwijs. Er wordt een breder onderwijsaanbod gevraagd. Wat wordt daar precies mee bedoeld? Meer opleidingen en studierichtingen in de gemeenschapsinstellingen? Dat is natuurlijk niet zo evident te organiseren, want dat impliceert ook labo's, praktijkruimtes en stages.

Een ander probleem is het contact met de thuisschool. Voor sommige leerlingen is er geen thuisschool, of is het contact volledig vertroebeld. Sommigen zijn met een tuchtmaatregel van school gestuurd. Wat wil men doen met de thuisschool? Gaat het voor de kort geplaatste jongeren over een vorm van onderwijs zoals voor zieke kinderen? Bedoelt men afstandsonderwijs? Of dat de thuisschool cursussen brengt of enige input levert aan de gemeenschapsinstelling? De opvoeders zijn natuurlijk geen experts in alle vakken van alle leerjaren. Of wordt de valorisatie bedoeld van competenties en inzet van jongeren die zeer verantwoordelijk gedrag vertonen en een soort aanspreekfiguur zijn in leefgroepen?

2. Antwoorden van de deskundigen

2.1. Inge Schoevaerts, secretaris Commissie van Toezicht

Er werd gevraagd of er voldoende begeleiding is voor jongeren met psychiatrische problemen of jongeren met een iets lager IQ. Volgens *Inge Schoevaerts* kan de vraag ook anders zijn: zitten die jongeren op hun plaats in een gemeenschapsinstelling? Anders dan met andere voorzieningen in het jeugdhulplandschap zijn de gemeenschapsinstellingen de enige met een opnameplicht. Het gaat dan om een verontrustende situatie of een situatie waar sprake is van een MOF, gekoppeld aan een persoonlijkheidsproblematiek van de jongere. Als de jongere doorverwezen is door de jeugdrechtbank moet de gemeenschapsinstelling deze jongere opnemen. Dat maakt dat de gemeenschapsinstellingen met een heel breed profiel geconfronteerd worden. Maar horen deze jongeren daar überhaupt thuis? Is het omdat andere voorzieningen weigeren hen op te nemen dat de gemeenschapsinstellingen dan überhaupt in de plaats moeten komen?

Elke gemeenschapsinstelling heeft sowieso psychologen ter beschikking. In elke gemeenschapsinstelling is een psychosociaal team aanwezig. Er liggen wel wat kansen in nog meer multidisciplinariteit in de leefgroepen. Anderzijds zijn er de outreachende projecten die opgestart zijn met externe psychiatrische instellingen in de buurt. Daarbij komt Inge Schoevaerts terug op hetgeen professor Peter Adriaenssens hier vandaag in een eerdere hoorzitting over kindermishandeling zei over de beperkte aanwezigheid, beschikbaarheid en het beperkte aantal kinderspsychiaters in Vlaanderen met eventuele specialisatie in het forensische, de For-K-diensten. Hij heeft de tekorten geschetst. Als er meer opties zouden zijn, zouden jongeren uit gemeenschapsinstellingen sneller kunnen doorstromen voor verdere behandeling of werken aan de pathologie of psychiatrische problematiek. Men kan dit niet allemaal verwachten binnen een gemeenschapsinstelling. In gemeenschapsinstellingen worden voor jongeren met zwakkere profielen wel al kleinere leefgroepen gevormd, waar er een-op-eenbegeleiding mogelijk is. Ze proberen dus op een aantal uitdagingen in te gaan met de mogelijkheden die ze hebben.

De aanwezigheid van beschikbare plaatsen in andere voorzieningen zou de uitstroom natuurlijk meer vergroten. Een gemeenschapsinstelling is geen afzonderlijk item in het jeugdhulplandschap. De gemeenschapsinstelling komt soms voor jongeren in beeld, maar er moet vlot geschakeld kunnen worden binnen de andere trajecten die jongeren nog lopen. Het is geen optie om het te beschouwen als een afzonderlijke artificiële ruimte waarin gewerkt wordt aan bepaalde problemen om het daarna los te laten. Er moet voor continuïteit gezorgd worden. De gemeenschapsinstelling moet bekeken worden als een schakel in een jeugdhulptraject.

Voor de vier proeftuinen moet afgewacht worden wat het onderling overleg in het najaar zal opleveren. Het zal dan een uniek moment zijn als de vier proeftuinen op die manier met elkaar in overleg gaan. Ze zullen hun sterktes kunnen delen en de manieren waarop ze anders werken. Die oefening komt net op tijd. De ervaringen van die proeftuinen kunnen meegenomen worden in de realisatie van de beveiligende opvangmodules, de twintig nieuwe voorzieningen waarvan sprake. Van bij de start van die voorzieningen moet het toepassingsgebied van het decreet tot oprichting van de Commissie van Toezicht uitgebreid worden. Dat mag niet te laat gebeuren: anders zijn er al bepaalde gewoontes ontwikkeld en afspraken gemaakt waar er pas later toezicht op komt. Het is belangrijk dat de Commissie van Toezicht dit monitort van bij de start, zodat op tijd gewezen kan worden op mogelijke verschillen. Nieuw is dat de nieuwe module beveiligende opvang meer aangestuurd zal worden door het agentschap. De spreekster verwacht iets minder variatie. Dat biedt kansen maar kan ook tot moeilijkheden op het terrein leiden.

Hoe kan men cultuurverandering tot stand brengen en participatie werkbaar maken? Cultuurverandering verloopt met zeer kleine stapjes. Veel zaken zijn vaak ingebakken in structuren en de geschiedenis van de instellingen. Opvoeders op de werkvloer en campusverantwoordelijken hebben vaak al een andere mentaliteit. Alleen wordt dat vaak niet door iedereen gedragen. Belangrijk is dat dit door leidinggevenden gedragen wordt. De rechten van minderjarigen zitten sowieso ingebakken in de wijze waarop men met jongeren omgaat. Dat zit vervat in de basishouding. Als die goed is, kan er door aansturing en dergelijke stilaan een mentaliteitswijziging komen. Toch mag men niet te veel top-down denken en moet er ruimte zijn om het van onderuit te laten ontstaan. Aan participatie is niet voldaan door de loutere aanwezigheid van een jongerenraad, een bewonersraad; het zit vervat in het hele traject. In welke mate wordt er aan jongeren de kans geboden om, als er een sanctie wordt opgelegd, een antwoord te geven? Ook dat is participatie. Dat betekent overigens niet dat de jongeren op alles commentaar mogen geven.

In oktober werd opnieuw een oproep voor maandcommissarissen gedaan, omdat te veel van de eerste pioniers gestopt waren. Op die oproep is een goede respons gekomen. Er zitten dus nog wel vrijwilligers in de pijplijn. Wanneer de twintig nieuwe voorzieningen onder de Commissie van Toezicht zullen vallen, is het niet uitgesloten dat er opnieuw een oproep gelanceerd wordt.

De bekendmaking van de maandcommissarissen en de Commissie van Toezicht is een continu proces. Er komen telkens nieuwe jongeren binnen. Men moet zich bezinnen over het woord 'maandcommissaris'; de jongeren maken onmiddellijk de associatie met de politie. Het concept kan zeker nog meer bekendgemaakt worden, volgens de spreekster nog het meest via het effectieve contact van de maandcommissarissen met de jongeren. In grote voorzieningen, bijvoorbeeld De Markten in Mol, werden twee maandcommissarissen ingezet omdat één maandcommissaris op een maand tijd nog niet alle jongeren ontmoet had. Het concept is zelfs nog niet bij elke opvoeder bekend. Voor de commissie is het de uitdaging om hier zeer alert mee om te gaan.

2.2. Caroline Vrijens, kinderrechtencommissaris

Sinds de start van de Commissie van Toezicht is Inge Schoevaerts de secretaris, de drijvende kracht erachter, stelt *Caroline Vrijens*. Zij heeft terecht geschetst dat de Commissie van Toezicht een grote evolutie heeft doorgemaakt sinds die drie jaar. Een van de belangrijke adviezen van het Kinderrechtencommissariaat was het kader voor de rechtswaarborgen voor jongeren in de beveiligende opvang. Uiteraard zijn de leefregels anders in een gemeenschapsinstelling, zelfs tussen de gemeenschapsinstellingen onderling zijn er verschillen. Bij de private voorzieningen zijn er nog grotere verschillen. Die verschillen zijn deels historisch te verklaren, deels door de doelgroep. Vaak hebben jongeren die in proeftuinen terechtkomen al een heel traject doorlopen binnen een gemeenschapsinstelling. Dat heeft een impact op de vrijheden die men kan toestaan. Het Kinderrechtencommissariaat vertrekt natuurlijk van het principe dat de vrijheid van jongeren enkel zodanig mag beperkt worden als nodig. In een gemeenschapsinstelling zit men uiteraard met een meer dwingend kader dan in een proeftuin. Dat neemt niet weg dat beide veel van elkaar kunnen leren. Zoals die proeftuinen momenteel van elkaar aan het leren zijn, kunnen ze heel leerrijk zijn voor de gemeenschapsinstellingen en andersom. Al die uitwisseling van expertise wordt best meegenomen in de ontwikkeling van het kader voor de rechtswaarborgen.

Uiteraard wil de Commissie van Toezicht daar graag mee over nadenken. De Commissie volgt dit goed op, zeker zoiets fundamenteel als de basisrechten: het recht op contact, het recht om niet te lang in afzondering te zitten. Naar

verluidt is men al aan dat kader aan het werken; we willen hier graag bij betrokken worden.

Bij de uitwerking van de richtlijn over afzondering is het Kinderrechtencommissariaat niet betrokken geweest. Het Kinderrechtencommissariaat heeft in oktober vorig jaar een studiedag over afzondering georganiseerd. Het was de bedoeling om zo breed mogelijk instanties, organisaties, diensten die soms jongeren afzonderen, te doen nadenken over die praktijk. Dat ging over de sectoren jeugdhulp, jeugdpsychiatrie, voorzieningen voor kinderen met een beperking, en onderwijs, zowel gewoon als buitengewoon onderwijs. Het gaat zowel over afzondering in een cel, als in een kamer, een klaslokaal. Het Kinderrechtencommissariaat heeft een aanzet tot debat gegeven vanuit het perspectief van de jongeren. Dat leeft. Ook binnen het onderwijs, waar het GO! nadenkt over een kader voor afzondering. Maar er is nog veel werk aan de winkel.

Wat is de Commissie van Toezicht van plan over afzondering? Het gaat vooral om de delicate en soms ernstige inbreuken op de rechten inzake integriteit van jongeren. De spreekster denkt aan het boeien van jongeren, over hoe de politie omgaat met jongeren maar ook over afzondering in crisissituaties, drugscontroles waarbij jongeren naakt gefouilleerd worden door de politie in gemeenschapsinstellingen. Dit jaar wordt gefocust op het thema afzondering. De commissie moet een zicht krijgen op de frequentie, de reden, de duur van afzondering. De spreekster haalt het voorbeeld aan van een meisje dat tijdens de coronacrisis acht dagen in isolatie werd gezet wegens agressiviteit jegens de begeleidster. Het gevolg was ook dat zij geen contact meer had met haar moeder. De idee dat isolatie jongeren tot rust brengt, klopt niet. Het is integendeel vaak traumatiserend. Soms is er natuurlijk geen keuze vanuit het oogpunt van veiligheid. Alles moet wel in het werk gesteld worden om dat te vermijden. De commissie wil graag mee nadenken over een visie daarrond. Misschien moet er gewerkt worden in de richting van een monitoring-systeem. Het is echt een opdracht voor de Commissie van Toezicht om daarmee aan de slag te gaan.

In verband met cultuurverandering neemt Caroline Vrijens de goede suggestie over coaching mee. Beginnende begeleiders gaan enthousiast aan de slag maar komen vaak terecht in een zeer grote, hiërarchische organisatie waar al lang bepaalde regels gelden. Daar is het soms moeilijk om inspraak van jongeren meer op de voorgrond te brengen. Men moet wel in die richting evolueren. Coaching van het personeel kan daar toe bijdragen. Externe steun, externe begeleiding, eventueel door mensen met expertise in communicatie met jongeren en veranderingsprocessen, kan een frisse blik los van conventies binnenbrengen. De maandcommissarissen dragen daartoe bij, maar er kan nog meer gebeuren. Fundamenteel daarvoor is het draagvlak bij de directie. Staan ze daarvoor open? In het verleden heeft Caroline Vrijens een aantal projecten in jeugdhulpvoorzieningen begeleid. Volgens de directie liep het goed; ze verwezen dan naar zeven basisregels waar iedereen zich moest aan houden. Ze beperkten zich tot die samenlevingsafspraken. Als men dan met de jongeren praatte, stelde men vast dat er 101 kleine regeltjes bestonden, tot zelfs drugscontroles met urinetesten waarvan de directie niet op de hoogte was. Het gaat hier niet over gemeenschapsinstellingen maar over gewone jeugdhulpvoorzieningen. Daarmee wil de spreekster aantonen dat de kleine regeltjes over 101 zaken vaak vanzelf ontstaan. Men moet continu betrachten om zich echt te beperken tot minimale basisregels. Regels die niet bijdragen tot het samenleven, zijn overbodig.

Maar cultuurverandering gaat meestal traag. De commissie is ruim twee jaar bezig en moet de tijd nemen om daar volop haar rol in te spelen. Verandering zal niet alleen van de commissie komen, maar de commissie kan hier wel toe bijdragen.

Het beter bekendmaken van de maandcommissarissen is inderdaad een continue opdracht. De jongeren wisselen voortdurend. Het is bizar om te horen dat sommige begeleiders nog niet op de hoogte zijn van hun bestaan. De commissie bestaat nu 2 à 3 jaar; men staat dus eigenlijk nog maar aan de start van de uitbouw van de commissie. De commissie zal inspanningen doen om het werk in de picture te blijven zetten bij alle voorzieningen.

In verband met het recht op contact in tijden van corona wordt er momenteel vermoedelijk volop gewerkt aan draaiboeken. Het agentschap Opgroeien is daarmee van in het begin van de coronacrisis aan de slag gegaan. Er werden zeer strikte richtlijnen uitgewerkt, ook voor de gemeenschapsinstellingen, over veiligheid en beperking van bezoek. Gealarmeerd door klachten die bij de klachtenlijn binnenkwamen, maar ook door bezorgdheden van hulpverleners, heeft de commissie van in het begin van de coronacrisis haar bezorgdheid meegedeeld aan het agentschap Opgroeien. Het was echter een crisissituatie. Via zijn adviezen aan het parlement over corona is het Kinderrechtencommissariaat blijven hameren op het feit dat de kinderrechten te veel onder druk stonden. De volgende keer moet veel sneller het fundamentele recht van jongeren op contact met familie mogelijk gemaakt worden, mits het respecteren van een aantal veiligheidsnormen. Het gebrek aan contact heeft enorm zwaar gewogen op kinderen en jongeren. Het Kinderrechtencommissariaat blijft dit sterk opvolgen.

Welk effect heeft corona gehad op het werk van de maandcommissarissen? Ze hebben van in het begin laten weten aan de gemeenschapsinstellingen en voorzieningen dat ze nog ter beschikking stonden van de jongeren. Sommige maandcommissarissen hebben in die periode mailtjes of telefoons van jongeren gekregen, andere niet. De spreekster beklemtoont opnieuw dat het om een crisissituatie ging. Van de jongeren werden veel aanpassingen verwacht, zo onder meer het digitale contact met hun ouders. Het is niet vanzelfsprekend dat ze ook meteen contact zouden opnemen met de maandcommissarissen. Hun tijd om digitaal contact te hebben met familie was ook afgemeten. Een volgende keer is het voor de maandcommissarissen zeker een werkpunt om meer aanwezig te blijven in de voorzieningen en nog duidelijker het signaal aan de jongeren te geven dat ze beschikbaar zijn.

Met de diversifiëring van het onderwijsaanbod bedoelde de spreekster het aanbod zelf: welke lespakketten krijgen jongeren, welke mogelijkheden hebben ze? Sommige jongeren noemen het aanbod bezigheids therapie (bijvoorbeeld het telkens opnieuw metselen en afbreken van een muur); ze blijven op hun honger zitten. Ze willen zinvol bezig zijn en het moet meetellen. Onderwijs is natuurlijk niet de corebusiness van de gemeenschapsinstellingen. Er moet worden nagedacht over samenwerking met onderwijs. Naar verluidt zou men die piste aan het onderzoeken zijn om een aanbod op maat van de jongeren aan te bieden. Daarmee moet men voorkomen dat ze on hold komen te staan gedurende de één of twee jaar in de gemeenschapsinstelling. Met valorisatie wordt bedoeld dat de scholing die ze daar gekregen hebben, meegenomen wordt, dat ze een getuigschrift of diploma krijgen. Het gaat niet over de competenties die daar zeker ook ontwikkeld worden. De spreekster beseft dat dit geen eenvoudige opdracht is.

Het contact met de thuisschool kan zeer gevarieerd zijn. Soms is dat er niet omdat jongeren volledig uitgesloten werden, soms is het er wel. De gemeenschapsinstellingen proberen dat contact warm te houden, eventueel via afstandsonderwijs, taken, afhalen van boeken of schriften, en aan te haken bij het curriculum van de jongeren. Misschien zijn er nu met de coronacrisis mogelijkheden gecreëerd voor vormen van digitaal onderwijs die verder verkend kunnen worden. Zo zouden de jongeren bijvoorbeeld vanuit de gemeenschapsinstelling digitaal les kunnen volgen in hun school. We zijn zeker bereid daarover mee na te denken vanuit de ervaring

van de maandcommissarissen. Caroline Vrijens hoopt dat men daar werk van maakt, want het weegt op jongeren als ze het gevoel krijgen stil te staan.

2.3. Pieter De Loof, maandcommissaris

Als maandcommissarissen het gevoel krijgen dat jongeren het moeilijk hebben of dat de hulpverlening niet goed op gang komt, proberen zij niet zelf aan hulpverlening te doen, preciseert *Pieter De Loof*. Ze kaarten het probleem aan; de bal ligt dan in het kamp van de hulpverlening. Maandcommissarissen moeten daar van af blijven, maar ze moeten wel in het oog houden dat er effectief iets mee gebeurt.

Als men een gemeenschapsinstelling die niet gewoon is om jongeren te laten participeren, aan zichzelf overlaat, zal daar te weinig vooruitgang geboekt worden. Als men niet weet hoe men een bewonersvergadering goed kan organiseren, is het belangrijk op zoek te gaan naar voorzieningen die daar goede ervaringen mee hebben. Het is niet voldoende dat er een bewonersvergadering is, er moet ook inhoud en resultaat zijn.

Stefaan SINTOBIN,
voorzitter

Katrien SCHRYVERS,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

For-K-diensten	forensische kinderpsychiatrische diensten
GO!	onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap
K-diensten	kinderpsychiatrische diensten
MOF	als misdrijf omschreven feit
VAPH	Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap